

İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları

Çolak, Abdullah. *İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2. Basım, 2020.

Mehmet Ergün
Muhammet Abdülmecit Karaaslan

Allah Te'âlâ, ilk insan ve ilk peygamberden itibaren kişi ve insan topluluklarının mutlu ve huzurlu olabilmeleri için uymaları ve sakınıp kaçınmaları gereken bir takım kurallar ve kaideler koymuştur. Bu bağlamda hiçbir toplum rehbersiz, başıboş, emirler ve yasaklar manzumesinden azade kılınmamıştır. İslâm'da emir, yasak ve sorumluluklar manzumesine "Fıkıh" veya bir başka anlatımla "İslâm Hukuku" denilmektedir. Bunun içindir ki, fıkıh ve İslâm hukuku ilminin İslâmî ilimler hiyerarşisi içerisinde apayrı bir yeri ve konumu vardır. Önemine binaen de İlahiyat ve İslami İlimler Fakültesi öğrencilerine esaslı bir fıkıh usulü ve fıkıh dersi verilebilmesi için bu öğrencilerin mutlak surette İslâm hukukunun tarihini ve İslâm hukukunun kaynaklarını sağlam ve esaslı eserlerden öğrenmiş olmaları gerekmektedir. Bu sebeptendir ki, söz konusu fakültelerde öğrencilerin yeterli bir fıkıh birikimi ve İslâm hukuku müktesebatı edinebilmeleri öncelikle İslâm hukuk tarihini ve İslâm hukukunun kaynaklarını iyi öğrenmelerine bağlıdır. Bunun içindir ki "İslâm Hukukuna Giriş", "İslâm Hukuk Tarihi" dersleri, İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri'nde İslâm hukukuna ilişkin olarak okutulan ilk ve zorunlu olan derslerdendir. Bu konuda Prof. Dr. Abdullah Çolak tarafından telif edilen "İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları" adlı eseri incelenmeye değer bir eser olarak gördük ve eserin değerlendirmesini yaptık.

Prof. Dr. Abdullah Çolak'ın "İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları" adlı giriş ile üç bölümden oluşan eserinin içeriği şöyledir:

Eser iki baskı yapmış olup ilk baskı ile ikinci baskı arasında tenkit ve takdirlerimiz açısından belirgin bir fark yoktur. Sayfa sayısı olarak da aynıdır.

Eserin giriş kısmında (Çolak, 2020, 11-15) Hukuk Tarihi'nin yazım yöntemleri ve buna ilişkin bazı önemli çalışmalar ile Sabri Şakir Ansay, Sadri Maksudi Arsal, Coşkun Üçok -

Doç. Dr. Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, mergun@bartin.edu.tr
Assoc. Prof. Dr. Bartın University, Faculty of Islamic Science, Bartın/Turkey
Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, akaraaslan@bartin.edu.tr
Assist. Prof. Dr. Bartın University, Faculty of Islamic Science, Bartın/Turkey

 This article has been reviewed by at least one referee and scanned via a plagiarism software.
Bu makale en az bir hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

 Ergün, Mehmet. -Karaaslan, Muhammet Abdülmecit. "İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları-Kitap İncelemesi". *Mutalaa* 3/1 (Haziran 2023), 26-30.

ORC ID: orcid.org/0000-0002-6149-2358
ORC ID: orcid.org/0000-0003-0411-3961
ROR ID: ror.org/03te4vd35
ROR ID: ror.org/03te4vd35
DOI: doi.org/10.5281/zenodo.8077399

Geliş tarihi: 27.05.2023
Kabul tarihi: 19.06.2023

Ahmet Mumcu vb. modern hukukçular dâhil İslâm Hukuk Tarihi'ne yönelik yazılan bazı eserler hakkında özlü bilgi verilmiştir.

Eserin birinci bölümünde (Çolak, 2020, 19-61) hak ve hukuk kavramları, hukukun tarihçesi ile hukukun bölümleri meselesi modern hukuk ile karşılaştırmalı bir şekilde ele alınıp İslâm öncesi Arabistan ve çevresinde uygulanan Roma, İran, İsrail, Câhiliyye hukuk sistemleri yanında İslâm hukukunun bölümleri ile modern hukukun bölümleri işlenmiştir.

Eserin ikinci bölümünde (Çolak, 2020, 65-149) başlangıçtan günümüze kadar İslâm hukukunun geçirdiği “Doğuş, Gelişme, Olgunlaşma, Taklit-Duraklama, Kanunlaştırma Devreleri” ile bu devrelerin nitelikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Eserin ikinci bölümünde İslâm hukukunun geçirdiği dönemlerden dördüncü dönem, “Taklit-Duraklama Dönemi” (Çolak, 2020, 131-137) yerine “İstikrar ve Taklid-Tahriç Dönemi” dönemi olarak adlandırılırdı daha iyi olurdu. Çünkü bu dönemde içtihat kapısının kapandığı, içtihat kabiliyeti olduğu halde fakihlerin taklide yöneldiği ve içtihat etmedikleri savları; bizzat müsteşrik İslâm hukukçulardan Wael b. Hallaq tarafından bir makaleyle gerekçelendirilerek reddedilmiştir.¹ Bu konudaki olumsuzluğu çağrıştıracak yaklaşımlar, eksik ve gerçeklikten uzak olarak düşünülebilir. Özellikle 11. yüzyıldan sanayi inkılabı sonrasına kadar modern dönemde, hayatın akışını önemli oranda değiştirecek olaylar olmadığı için fazlaca yeni içtihadın yapılmaması, bu dönemin duraklama olduğunu göstermez. Aksine önceki zamanlarda yapılan içtihatların anlaşılıp yaygınlık kazandığı, istikrar ve süreklilik kazandığı anlamına gelir. Süreklilik bir tür başarının göstergesidir. Ayrıca tahriç, bir tür mezhep içi içtihat olup daha önceki içtihatlarla benzerlik kurularak yeni hükümlerin elde edilmesidir. Bu dönemde fukahâdan içtihat edecek kabiliyette olduğu halde buna cesareti olmadıkları söylemini, modern dönemde ortaya atanlardan biri de Abdülkerim Zeydan'dır. Zeydan, bu savını çeşitli örneklerle destekleyememiştir. Kısaca bu dönemde mevcut yapıya meydan okuyucu bir sorun oluşmamıştır. Bu durum da mevcut yapının korunmasına yönelik bir zihniyetin kalıcılığına fırsat tanımıştır.²

Eserin üçüncü bölümünde “İslâm Hukukunun Kaynakları” başlığı altında (Çolak, 2020, 153-228) İslâm hukukunda aslı deliller bağlamında kitap, sünnet, icmâ', kıyas; fer'i deliller bağlamında istihsân, ıstıslâh, örf, sahâbe kavli, şer'u men kablenâ, ıstıshâb ve bu delillerin mezhepler bakımından kaynaklık değerleri meselesi ele alınmıştır.

Prof. Dr. Abdullah Çolak'ın “İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları” adlı giriş ve üç bölümden oluşan eserini incelememiz neticesinde edindiğimiz mühim sonuç ve bulgular şunlardır:

¹ Wael b. Hallaq, “Was the Gate of İjtihad Closed?”, *International Journal of Middle East Studies* 16/1 (March 1984), 4, 30, 31; Wael b. Hallaq, “On the Origins of the Controversy about the Existence of Mujtahids and the Gate of İjtihad”, *Studia Islamica* 63 (1986), 132; Wael b. Hallaq, “İctihad Kapısı ve Müçtehitlerin Varlığıyla İlgili Tartışmanın Kökenleri”, *İslâm Hukukuna Entelektüel Bakış ve Fıkıh Usulü İncelemeleri*, çev. Necmettin Kızılkaya (İstanbul: Pınar Yayınları, 2020), 89, 90.

² Abdülkerim Zeydan, *el-Medhal li-dirâseti'ş-şeri'ati'l-İslâmiyye* (Beirut: Müessesetü'r-risâle nâşirün, 2005), 138; Saffet Köse, *İslâm Hukukuna Giriş* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2012), 167.

Sonuç

1-İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukuku Kaynakları kitabı, bir ders kitabı olarak faydalı bir eserdir. Ayrıca ikinci ve yan ana dal bölüm dışı seçmeli ders olarak konulan dersler için bir ders ismi ve kaynağı olarak önerilebilir.

2- Kitapta “Kısaltmalar” kısmına yer verilmesi gerekirdi. Böylece öğrenci İslâm hukuku eserlerindeki “Kısaltmalar” hakkında aşinalık elde edebilir.

3-Eserde bazı önemli âyet ve hadislerin Arapça metninin verilmesi; metin-anlam karşılaştırmasına, özellikle kısa olanların ezberlenebilmesine fırsat vermesi açısından faydalı olmuştur. Özellikle son yıllarda yazılan ders kitaplarında nassların metninin verilmemesi önemli bir eksikliklerdir.

4-Eserin ikinci bölümünde İslâm hukukunun geçirdiği dönemlerden dördüncü dönem “Taklit-Duraklama Dönemi”, “İstikrar ve Taklid-Tahriç Dönemi” olarak adlandırılması daha iyi olur.

5-Kitap, “İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları” ismiyle ilk bakışta klasik İslâm Hukuk Tarihi kitaplarına benziyor görünse de içeriğine bakıldığında ana konular itibarıyla öyle olmadığı fark edilecektir. Benzerlerine oranla kitabın ismindeki “İslâm Hukukunun Kaynakları” lafzından ilk izlenimde İslâm hukukunun farklı alanlarında yazılmış eser türleri ve bilgileri anlaşılıyorsa da içeriğine bakıldığında İslâm Hukukuna Giriş kitaplarının ana konularından biri olan “İslâm Hukukunun Aslı ve Fer’î Delilleri”nin kastedildiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar mezheplerin ilk ve sonraki dönem kaynakları hakkında kısa bilgi verilse de İslâm Hukuku literatürü ve eser çeşitleri hakkında müstakil bir bölüm yoktur. Bir sonraki baskısında tarihi dönemlere veya kaynak çeşitlerine göre İslâm hukukuyla ilgili belli başlı kitaplara da yer verilmesi daha faydalı olur.

6- Öğrencilerin kitaptan istifadelerini artırmak ve kolaylaştırmak için kitapta geçen bazı hukukî terimlerin anlamlarını da içeren basit bir “Sözlük” ve “Dizin” olmalıydı.

7- Eser için kâfi bir “editoryal hizmet” alınmıştır. Eserin gerek metin gerek dipnot ve gerekse kaynakça kısımlarında bariz herhangi bir yazım ve editoryal hata neredeyse bulunmamaktadır.

8- Eser zengin bir “Bibliyografya”ya sahiptir. Klasik ve muasır Temel İslâm Bilimleri kaynakları yanında Sulhi Dönmezer – Sahir Erman, Faruk Erem, A. Refik Gür, Ömer Lütfi Barkan, Paul Koschaker – Kudret Ayiter, İhsan Tarakçıoğlu, Coşkun Üçok – Ahmet Mumcu, Nevzat Toroslu, Adnan Güriz, Öztekin Tosun, Ejder Yılmaz gibi ünlü Türk pozitif hukukçularının eserlerinden de yararlanılması eserin bilimsellik değerini daha da arttırmıştır.

9- Özellikle Müslüman bireylerin doğumdan ölüme kadar bütün hayatlarını kuşatan ilâhî kaynaklı bir hukuk sisteminin tarihinin ve kaynaklarının farklı müelliflerin bakış açısından öğrenci ve okuyucu kitlesine sunulması “İslâm Fıkıh Medeniyeti”nin daha iyi tanınmasına imkân sağlaması bakımından önemli hatta zaruri bir girişimdir. İşte müellifin İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları’na ilişkin olarak sunduğu böylesi bir katkı bu nedenle çok değerlidir. Eserin bundan sonraki baskılarında müellif tarafından bulgularımızın dikkate alınacağı, eserin İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları alanında oldukça yararlı olacağı kanısındayız.

Kritik Eden: Mehmet Ergün-Muhammet Abdülmecit Karaaslan

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Yazar(lar) / Author(s): Mehmet Ergün-Muhammet Abdülmecit Karaaslan

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler. / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları / Author Contributions

alışmanın Tasarlanması / Designing the Study: Mehmet Ergn / Author (%50), Muhammet Abdülmecit Karaaslan / Author (%50)

Veri Toplanması / Data Collection: Mehmet Ergn / Author (%50), Muhammet Abdülmecit Karaaslan / Author (%50)

Veri Analizi / Data Analysis: Mehmet Ergn / Author (%50), Muhammet Abdülmecit Karaaslan / Author (%50)

Makalenin Yazımı / Writing the Article: Mehmet Ergn / Author (%50), Muhammet Abdülmecit Karaaslan / Author (%50)

Makale Gnderimi ve Revizyonu / Article Submission and Revision: Mehmet Ergn / Author (%50), Muhammet Abdülmecit Karaaslan / Author (%50)

İslâm Hukuk Tarihi ve İslâm Hukukunun Kaynakları

Kaynakça

- Hallaq, Wael b. "Was the Gate of İjtihad Closed?". *International Journal of Middle East Studies* 16/1 (March 1984), 3-41.
- Hallaq, Wael b. "On the Origins of the Controversy about the Existence of Mujtahids and the Gate of İjtihad". *Studia Islamica* 63 (1986), 129-141.
- Hallaq, Wael b. "İctihad Kapısı ve Müçtehitlerin Varlığıyla İlgili Tartışmanın Kökenleri". *İslâm Hukukuna Entelektüel Bakış ve Fıkah Usulü İncelemeleri*. çev. Necmettin Kızılkaya. İstanbul: Pınar Yayınları, 2020.
- Köse, Saffet. *İslâm Hukukuna Giriş*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2012.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Medhal li-dirâseti's-şeri'ati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle nâşirîn, 2005.